

Sosyal Bilgiler ve Sınıf Eğitimi Öğretmen Adaylarının Gözünden Vatandaşlık Eğitimi: Nitel Bir Çalışma*

Ufuk ŞİMŞEK¹, Fatih TIKMAN², Esat YILDIRIM³, Mehmet ŞENTÜRK⁴

Doç.Dr, Atatürk Üniversitesi, ufuk@atanni.edu.tr

Arş. Gör, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, fatibtikman@kilis.edu.tr

Arş. Gör, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, esatyildirim@kilis.edu.tr

Arş. Gör, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, senturk@kilis.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 26.10.2017

Kabul Tarihi/Accepted: 23.12.2017

e-Yayın/e-Printed: 31.12.2017

DOI: <http://dx.doi.org/10.14582/DUZGEF.1871>

ÖZ

Bu çalışmanın amacı sınıf ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi hakkındaki görüşlerini ortaya koymaktır. Bu araştırmanın çalışma grubunu 40 sınıf öğretmeni ve 35 sosyal bilgiler öğretmeni aday olmak üzere toplam 75 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Mülakat formu oluşturulurken 10 soru hazırlanmış, uzman görüşü ve yapılan pilot uygulama sonucunda mülakat formunda yer alan soru sayısı 6'ya düşürülmüştür. Çalışma, betimsel tarama modelinde nitel bir araştırmadır. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde içerik analizinden yararlanılmıştır. Araştırmanın sonucunda şu verilere ulaşılmıştır. Öğretmen adaylarının vatandaşlıkla ilgili konularda çoğunlukla kendilerini yetersiz olarak gördükleri göze çarpmaktadır. Yetersiz gören öğretmen adaylarının çoğunluğu bu yetersizliklerinin *vatandaşlık haklarını ve hukuk kurallarını bilmemelerinden, bilgi eksikliğinden, gördükleri eğitimden verim alamadıklarından ve gördükleri vatandaşlık eğitiminin günlük yaşamla ilişkilendiremediğinden* kaynaklandığını söylemişlerdir. Öğretmen adayları vatandaşlık eğitimiyle ilgili derslerinde daha çok *dramadan, günlük hayatla ilişkilendirmeye yönelik etkinliklerden, somulaşturmaya yönelik etkinliklerden, film ve videolardan* yararlanacaklarını ifade etmişlerdir. Öğretmen adaylarının çoğunluğu eğitim hayatları boyunca aldıkları vatandaşlık eğitiminin etkililiğinin yetersiz olduğuna dikkat çekmişlerdir. Araştırma sonuçlarının, Türkiye'de vatandaşlık eğitiminin etkililiğinin artırılması noktasında uygulayıcılar ve araştırmacılar için yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Vatandaşlık, vatandaşlık eğitimi, sosyal bilgiler eğitimi, sınıf eğitimi

The Views of Pre-Service Social Studies Teachers and Pre-Service Classroom Teachers about Citizenship Education: A Qualitative Study

ABSTRACT

The aim of this study is to reveal the opinions of pre-service classroom teacher and pre-service social studies teacher about citizenship and citizenship education. The sample of this study consists of 40 pre-service classroom teacher and 35 pre-service social studies teacher (totally 75 pre-service teachers). In the research, semi-structured interview form was used as a data collection. Ten questions were prepared while preparing the interview form then the number of questions has been reduced to 6 with expert opinion and pilot scheme. The study is a qualitative research in the descriptive survey model. As a result of the study, the following has been reached. Most pre-service teachers emphasized the concepts of belonging, right, responsibility, duty, freedom and loyalty when defining citizenship. Pre-service teachers often regard themselves as inadequate in matters related to citizenship. The majority of pre-service teachers who see it as inadequate have said that their inadequacy is due to *their lack of knowledge of civil rights and legal rules, lack of information, inefficient education, and citizenship education does not relate to daily life*. Pre-service teachers mentioned that they would benefit more from drama, activities for linking to daily life, activities for concrete activities, films and videos in their courses related to citizenship education. Most of the pre-service teachers pointed out that the citizenship education they have taken during their education life is ineffective. It is thought that the results of the research will guide practitioners and researchers to increase the effectiveness of citizenship education in Turkey.

Keywords: Citizenship, citizenship education, social studies teacher, classroom teacher.

* Hazırlanan bu araştırma VI. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu(USBES)'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

1. GİRİŞ

Bireyler doğumlarından ölümlerine kadar, yaşamları boyunca, toplumla olan etkileşimlerini sürdürürler. Bir bireyin toplumun bir üyesi haline gelmesinde ve kişiliğinin oluşmasında ailesi ilk etkileri oluşturur. Ancak aile, bireyi yetiştirmede çeşitli nedenlerle yetersiz kalmaktadır. Ailenin bu eksikliğini tamamlamada en büyük görev eğitim kurumlarına düşmektedir (Kondu ve Sakar, 2013). Bireylerin ulusal statüye çıkarılmasında eğitimin önemine vurgu yapan Rousseau, gelecekte bireylerin üzerine düşen görevlerini yerine getirmelerinde onlara verilecek olan eğitimin ailelerin insafına bırakılmayacak kadar önemli bir durum olduğuna dikkat çekmiştir ve bireylere verilecek olan eğitimin ise kamu desteğiyle verilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Şimşek, Küçük ve Topkaya, 2012). Nitekim bireyin etkili vatandaş olarak yetişmesi için gereksinim duyulan bilgi, beceri, değer ve kazanımlar okul dışı öğrenmelere kıyasla eğitim kurumlarında daha sistematik bir biçimde kazandırıldığı ifade edilebilir (Topkaya ve Coşkun, 2016).

İlkçağlardan itibaren demokratik toplumlara ulaşıncaya kadar vatandaşlık eğitimi devletlerin gündeminde yer almış ve yer almaya da devam etmektedir (Köksal, 2007). Vatandaşlık eğitimi, ilk olarak devlete faydalı vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlarken günümüzde ise vizyonu değişerek çevresine duyarlı, empati becerileri gelişmiş, yaratıcı ve eleştirel düşünerek sorgulayabilen, katılımcı, işbirliği içinde çalışabilen etkili bireyler yetiştirmeyi amaçlar hale gelmiştir (Acun, Demir ve Göz, 2010). Nitekim Topkaya (2016) günün şartlarına uygun davranışlar sergileyen bireylerin yetiştirilmesi için en uygun yerlerin eğitim kurumları olduğu ifade edilmiştir.

Bir vatana ait olmanın yanında o vatanın ortak değerleri, yasal düzenlemeleri, örf ve adetleri gibi toplumsal düzenlemelerine uyum sağlama davranışı ile “vatandaşlık” kavramı ifade edilebilir (Uğurlu, 2011). Vatandaşlık eğitiminin tanımı ise, öğrencilerin devlet, hukuk ve siyaset bilgilerini geliştiren bilinçli veya açık çaba şeklinde yapılabilir (Hoge, 2002).

Eğitim aracılığıyla bireylere, toplumun diğer bireyleriyle ve devletle olan ilişkilerinde gözecekleri hak ve görevlerin öğretilmesi gerekmektedir. Ülkedeki bütün vatandaşların vatandaşlık görevleri için gerekli olan bilgi, beceri ve değerleri benzer ölçülerde sahip olması benzer bir eğitim süreçleriyle mümkün olabilmektedir (Akbaş, 2008).

Öğrenciler, etkili vatandaşlık eğitiminde vatandaşlıkla ilgili bilgi, beceri ve değerleri kazanmalıdırlar. Bunun yanında etkili bir vatandaşlık eğitimiyle hak, eşitlik, özgürlük, sosyal katılım gibi siyasal kavramların gerekliliği de kavranmalıdır (Ersoy, 2016). Öğrencilere, vatandaşlıkla ilgili yeterlikler, erken yaşlarda başlanarak ve düzeylerine uygun şekilde verilmelidir. Kazandırılması gereken bilgi, beceri ve değerler öğretim programları aracılığıyla eğitim kurumları arayıcılığıyla kazandırılmalıdır (Patrick, 2003).

Eğitim sistemleri, vatandaş yetiştirme rolünü çeşitli derslere yükleyerek yerine getirmeyi amaçlamaktadır. Sosyal bilimlere ait dersler bu amaçlara uygun içeriklere sahiptirler (Hoge, 2002; İbret ve Avcı, 2017: 47). Bu bağlamda ilk ve ortaokullarda vatandaş eğitimiyle ilgili içerikler sosyal bilgiler derslerinde yoğun şekilde işlenmiştir.

Toplumda sosyal bir birliktelik sağlama arayışının sonucunda sosyal bilgiler dersi ortaya çıkmıştır. Toplumlarda meydana gelen sosyal hareketlilikleri ve değişimleri kendi amaçları doğrultusunda kontrol edebilmeyi amaçlayan devletler, sosyal bilim disiplinlerini “etkili vatandaş” yetiştirmede normatif bir kurallar dizgesi halinde ilköğretim ve ortaöğretim okullarına bir ders olarak koymuşlardır. Sosyal bilgiler dersi Türkiye’de de vatandaşlık eğitimi konusunda mihver bir ders olarak yer almaktadır (Kara, Yavuz ve Şimşek, 2012).

Türkiye’de ilk ve ortaokullarda vatandaşlık konusunun öğretilebileceği en uygun ders Sosyal Bilgiler dersidir (Çermik, Çalışoğlu ve Tahiroğlu, 2016). Türkiye’de verilen Sosyal Bilgiler eğitiminin temel amacı da dünyadaki örnekleri gibi vatandaşlık eğitimi üzerinedir. Devletlerin sahip olduğu ideolojiye uygun vatandaşlar yetiştirme amacı eğitime bu görevi yüklemektedir (İbret ve Avcı, 2017:47). Vatandaşlık eğitiminin devletler açısından ne kadar önemli olduğunu, bu devletlerin eğitim sistemlerinde vatandaşlık eğitimine verilen değere bakarak anlayabiliriz (Kan, 2009).

Vatandaşlık eğitiminin temelleri ilk ve ortaokul düzeyinde verilen eğitimlerle atılmaktadır. Bu çerçevede ilkokullarda sınıf öğretmeni ve ortaokullarda sosyal bilgiler öğretmenleri bu sorumluluğu üstlenmektedirler. Bu nedenle vatandaşlık eğitimi verecek öğretmen adaylarının vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi hakkındaki görüşleri önem taşımaktadır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Sınıf ve Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır.

1. Vatandaşlık kavramını nasıl tanımlarsınız?
2. Vatandaşlıkla ilgili konularda hangi kaynaklardan yararlanırsınız?
3. Vatandaşlıkla ilgili konularda yeterliliğiniz hakkında düşünceleriniz nelerdir?
4. İleride vatandaşlık eğitimi ile ilgili derslerinizde ne tür etkinlikler yaparsınız?
5. Türkiye'de eğitim hayatınız boyunca almış olduğunuz vatandaşlık eğitiminin yeterliliği hakkında düşünceleriniz nelerdir?
6. Türkiye'de verilen vatandaşlık eğitimine ilişkin önerileriniz nelerdir?

2. YÖNTEM

Bu araştırma Sınıf ve Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi hakkındaki görüşlerini belirlemeye yönelik bir çalışmadır. Çalışma betimsel tarama modelinde nitel bir çalışmadır. Öğretmen adaylarının görüşlerini belirlemek için görüşme tekniğinden yararlanıldığından dolayı çalışma nitel bir çalışmadır. Nitel araştırma kendine özgü veri toplama tekniklerinin kullanıldığı (gözlem, görüşme, doküman analizi vb.), olayları ve algıları gerçekçi ve bütüncül olarak ortaya koymaya çalışmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 45). Grupların veya bireylerin sosyal ya da beşeri problemlere yükledikleri anlamları ortaya çıkararak anlam kazandırmaya çalışan bir yöntemdir (Creswell, 2016: 4).

2.1. Çalışma Grubu

Çalışma grubunun seçimi amaçlı örnekleme tekniklerinden ölçüt örnekleme yöntemine göre yapılmıştır. Ölçüt örnekleme, çalışmaya katılan katılımcıların belirlenen bazı ölçütleri karşılayanların çalışmaya dahil edilmesidir (Büyüköztürk, vd., 2014: 91). Bu örnekleme yönteminin asıl amacı önceden tespit edilen ölçütleri (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 140) karşılayanların çalışmaya katılmasını sağlamaktır.

Araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 eğitim öğretim yılında bir devlet üniversitesinde eğitim gören 4. sınıf sosyal bilgiler ve sınıf eğitimi anabilim dalı (toplam 75) öğrencileri oluşturmaktadır. Bunlardan 46'sı kız 27'si erkektir. Çalışma grubuna ilişkin demografik bilgiler tabloda verilmiştir.

Tablo1. Çalışma Grubunun Demografik Analizi

Bölüm	Kız	Erkek	Toplam
Sosyal Bilgiler Eğitimi	16	19	35
Sınıf Eğitimi	32	8	40
Toplam	46	27	75

2.2. Veri Toplama Aracı

Sınıf ve Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi hakkındaki görüşlerinin alındığı bu çalışmada araştırmacılar tarafından yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılması kararlaştırılmıştır. Öncelikli olarak ilgili literatür ve konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalar gözden geçirilmiş ve araştırmada kullanılmak üzere 10 soru hazırlanmıştır. Ardından konuyla ilgili 3 uzmandan hazırlanan soruların incelenmesi istenmiştir. İnceleme sonunda uzmanlar, araştırma kapsamında 6 sorunun kullanılması gerektiği yönünde karar birliğine varmışlardır. Uzman görüşleri neticesinde yarı yapılandırılmış mülakat formuna son şekli verilmiştir. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Bu mülakatlar tam yapılandırılmış ve yapılandırılmamış mülakat formlarının arasındadır (Merriam, 2013: 88). Bu tür mülakatlarda her soru önceden dikkatli bir şekilde kurgulanarak hazırlanmalıdır. (Patton, 2014: 344).

2.3. Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinde asıl amaç verileri anlamlandırabilecek kavramlara ve bağlantılara ulaşmaktır. İçerik analizde elde edilen veriler daha ayrıntılı bir şekilde incelenir (Yıldırım & Şimşek, 2013: 259). İçerik analizi sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan insanın doğası ve davranışları üzerinde dolaylı yollarla çalışmaya imkân tanıyan bir tekniktir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2014: 246). Balcı (2015: 221) söylenen ve yazılan verilerin anlaşılır bir şekilde kodlanarak anlatılmasıdır.

Verilerin analizinde frekans olarak öğretmen aday sayısı alınmış olup, “F” kodlara ait frekansı ifade etmektedir. Etik ilkeler gereği insanların kimliklerine ilişkin tanımlayıcı bilgiler doğrudan veya dolaylı olarak verilmemelidir (Şimşek ve Yıldırım, 2013: 122). Bu nedenle öğretmen adaylarına ilişkin kodlar oluşturulmuştur. SNF1 veya SOS1 öğretmen adaylarına verilen kodlardır. Örneğin SNF7 sınıf öğretmenliği yedinci sıradaki öğrenciyi, SOS7 Sosyal bilgiler öğretmenliği yedinci sıradaki öğrenciyi temsil etmektedir.

3. BULGULAR

Buraya Sınıf ve Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına yöneltilen “vatandaşlık kavramını nasıl tanımlarsınız?” sorusuna verilen cevaplar Tablo 2’de ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 2. Vatandaşlık tanımına ilişkin bulgular

Tema	Kod	f	
Vatandaşlık kavramı tanımı	Aidiyet	SNF1, SNF3, SNF6, SNF8, SNF10, SNF14, SNF16, SNF19, SNF20, SNF21, SNF30, SNF31, SNF33, SNF35, SNF39, SOS7, SOS8, SOS13, SOS14, SOS17, SOS21, SOS22, SOS26, SOS27, SOS28, SOS31, SOS32, SOS33, SOS35	29
	Hak	SNF5, SNF6, SNF8, SNF11, SNF17, SNF22, SNF24, SNF25, SNF27, SNF28, SNF29, SNF32, SNF36, SNF37, SNF38, SNF40, SOS1, SOS5, SOS7, SOS9, SOS14, SOS17, SOS19, SOS20, SOS27, SOS29	26
	Sorumluluk	SNF1, SNF4, SNF8, SNF9, SNF12, SNF18, SNF22, SNF23, SNF27, SNF32, SOS1, SOS2, SOS5, SOS10, SOS17, SOS20, SOS24	17
	Görev	SNF3, SNF4, SNF9, SNF12, SNF18, SNF22, SNF27, SNF38, SOS2, SOS4, SOS9, SOS11, SOS12, SOS17, SOS20, SOS24, SOS26	17
	Bağlılık	SNF1, SNF2, SNF7, SNF26, SNF34, SNF39, SOS3, SOS5, SOS12, SOS15, SOS16, SOS22, SOS32	13
	Hürriyet	SNF5, SNF11, SNF25, SNF28, SNF29, SNF36, SNF40	7
	Hukuk	SNF17, SNF36, SOS1, SOS7, SOS12, SOS25, SOS29	7
	Kural (Yasa)	SNF35, SOS1, SOS11, SOS23, SOS25, SOS29	6
	İnsani Değer	SNF17, SOS6, SOS16, SOS30, SOS31	5
	Yurttaşlık	SNF14, SNF32, SOS6, SOS21	4
	Politik	SNF15, SOS18, SOS33, SOS34	4
	Duyarlılık	SNF24, SOS28, SOS29,	3
	Ahlaklı olma	SOS3, SOS4, SOS31	3
	Eşitlik	SNF20, SNF38, SOS35	3
	Vatanını sevme	SOS6, SOS15	2
	Problem çözme	SNF24	1
	Demokrasi	SNF13,	1

*Bazı öğretmen adayları birden fazla koda ifade belirttiği için kaynak toplamı katılımcı sayısından fazla olabilir.

Tablo 2 incelendiğinde “vatandaşlık kavramı tanımı” teması altında 17 adet kod oluşturulmuştur. En fazla oluşturulan kod 29 katılımcı cevabıyla *aidiyet*, daha sonra sırasıyla 26 katılımcı cevabıyla *görev*, 17 katılımcı cevabıyla *bağlılık*, 17 katılımcı cevabıyla *sorumluluk*, 13 katılımcı cevabıyla *bağlılık*, 7 katılımcı cevabıyla *hürriyet*, 6 katılımcı cevabıyla *kural(yasa)*, 5 katılımcı cevabıyla *insani değer*, 4 katılımcı cevabıyla yurttaşlık, 4 katılımcı cevabıyla *politik*, 3 katılımcı cevabıyla *duyarlılık*, 3 katılımcı cevabıyla *ahlaklı olma*, 3 katılımcı cevabıyla *Eşitlik*, 2 katılımcı cevabıyla *vatanını sevme*, 1 katılımcı cevabıyla problem çözme, 1 katılımcı cevabıyla *demeokrasidir*. Bu doğrultuda, öğretmen adaylarının ifadelerine ilişkin dikkat çeken görüşlerden bazıları örnek olarak aşağıda belirtilmiştir:

Aidiyet:

“Ait olduğun ülke, vatan sınırları içinde o bölgenin toplumuna uyum sağlayıp bir düzen içinde yaşayan insanları kapsayan kavramdır.” (SNF10).

“Bir kişinin ait olduğun toplumdaki yeridir.” (SOS26).

Görev- Sorumluluk:

“Ülkesinin refahı için üzerine düşen görevleri hakekayla yerine getirmek ve birçok görev ve sorumlulukla çeşitli baklara sahip olmaktır.” (SNF22).

“Devlet ile bireyin bir birine karşı yapması gereken görev ve sorumlulukları bir araya toplayan kurallara denir.” (SOS24)

Bağlılık:

“Bir bireyin devletine, milletine bağlılığını göstermiş olduğu etkin bir kavramdır.” (SNF1).

“Bir devlete ya da ülkeye tüm bağlarla bağlanmaktadır.” (SOS5).

Sınıf ve Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına yöneltilen “vatandaşlıkla ilgili konularda hangi kaynaklardan yararlanırsınız?” sorusuna verilen cevaplar Tablo 3’te ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 3. Öğretmen adaylarının vatandaşlıkla ilgili konularda yararlandıkları kaynaklara ilişkin bulgular

Tema	Kod	f	
Vatandaşlıkla ilgili yararlanılan kaynaklar	İnternet siteleri	SNF2, SNF3, SNF4, SNF7, SNF8, SNF9, SNF13, SNF14, SNF15, SNF16, SNF17, SNF18, SNF20, SNF24, SNF26, SNF27, SNF28, SNF29, SNF30, SNF31, SNF33, SNF34, SNF36, SNF40, SOS1, SOS2, SOS5, SOS8, SOS10, SOS13, SOS15, SOS16, SOS21, SOS22, SOS29, SOS31, SOS33, SOS35,	38
	Ders Kitapları	SNF2, SNF3, SNF6, SNF8, SNF9, SNF24, SNF26, SNF27, SNF30, SNF31, SNF34, SNF38, SNF39, SOS2, SOS3, SOS4, SOS5, SOS6, SOS7, SOS8, SOS9, SOS10, SOS11, SOS12, SOS13, SOS15, SOS16, SOS17, SOS18, SOS20, SOS21, SOS22, SOS30, SOS32, SOS33, SOS34, SOS35,	36
	KPSS Kaynakları	SNF4, SNF5, SNF11, SNF12, SNF17, SNF19, SNF21, SNF28, SNF29, SNF30, SNF32, SNF33, SNF36, SNF37, SNF38, SNF39, SNF40, SOS3, SOS5, SOS8, SOS13, SOS14, SOS15, SOS16, SOS20, SOS23, SOS24, SOS25, SOS26, SOS33	29
	Anayasa	SNF4, SNF5, SNF6, SNF7, SNF8, SNF10, SNF20, SNF22, SNF23, SNF35, SNF38, SOS2, SOS10, SOS11, SOS17, SOS20	16
	Eğitmenler	SNF13, SOS1, SOS4, SOS8, SOS9, SOS12, SOS14, SOS19, SOS23, SOS24, SOS25, SOS26	12
	Kitle İletişim Araçları	SNF1, SNF15, SNF21, SOS1, SOS11, SOS12, SOS15, SOS16, SOS20	9
	Ansiklopedi	SNF3, SNF14, SNF21, SNF27	4
	Dergi	SNF18, SOS29	2
	Toplum	SOS12, SOS31	2
	Konferans	SOS16	1
	Aile	SOS1	1

*Bazı öğretmen adayları birden fazla koda ifade belirttiği için kaynak toplamı katılımcı sayısından fazla olabilir.

Tablo 3 incelendiğinde “vatandaşlıkla ilgili yararlanılan kaynaklar” teması altında 11 adet kod oluşturulmuştur. En fazla oluşturulan kod 38 katılımcı cevabıyla *internet*, daha sonra sırasıyla 36 katılımcı cevabıyla *ders kitapları*, 29 katılımcı cevabıyla *KPSS kaynakları*, 16 katılımcı cevabıyla *Anayasa* 12 katılımcı cevabıyla *eğitmenler*, 9 katılımcı cevabıyla *kitle iletişim araçları*, 4 katılımcı cevabıyla *ansiklopedi*, 2 katılımcı cevabıyla *toplum*, 1 katılımcı cevabıyla *konferans*, 1 katılımcı cevabıyla *aile*dir. Bu doğrultuda, öğretmen adaylarının ifadelerine ilişkin dikkat çeken görüşlerden bazıları örnek olarak aşağıda belirtilmiştir:

İnternet siteleri

“İnternet, okul notları.” (SNF31).

“İnternet, çeşitli kitap ve TV den yararlanıyorum.” (SOS15).

Ders Kitapları

“KPSS kitapları, vatandaşlık ders kitapları.” (SNF30).

“Okulda gördüğüm vatandaşlık ders kitabından ve KPSS kitaplarından.” (SOS3).

KPSS Kaynakları

“Güncel anayasa kitapları, KPSS genel kültür ve genel yetenek kitapları” (SNF21).

“Genellikle KPSS kitaplarından yararlanıyorum. Bunun yanında ders kitabı ve internette de yararlanıyorum.” (SOS5).

Sınıf ve Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına yöneltilen “vatandaşlıkla ilgili konularda yeterliliğinizi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna verilen cevaplar Tablo 4’te ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 4. Öğretmen adaylarının vatandaşlıkla ilgili konularda yeterliliklerine ilişkin bulgular

Tema	Yeterli olduğunu düşünüyorum		
	Kod		
Vatandaşlıkla ilgili konularda yeterlilikler	Vatana bağlılık (zarar verecek faaliyette bulunmama, fayda sağlama)	SNF3, SNF22, SNF23, SNF28, SOS1, SOS3, SOS15	7
	Vatandaşlık haklarına önem verme	SNF5, SOS1, SOS3, SOS16	4
	İnsanlarla bağ kurma birliktelik sağlama	SNF20, SOS23, SOS28	3
	Ahlaki değerlere önem verme	SOS3, SOS23, SOS31	3
	Donanımlı olmaya önem verme	SNF29	1
	Okul dersleri yeterliliği	SOS27	1
	Aileden alınan eğitim	SOS23	1
	Kısmen yeterli olduğunu düşünüyorum		
		Kod	
	Okuyarak geliştiriyorum	SNF26, SNF34, SNF35, SOS4, SOS13, SOS34	6
	KPSS çalışmamdan dolayı	SNF27, SNF33, SNF36, SNF39	4
	Ezberle dayalı eğitim	SNF18, SNF25, SOS20	3
	Üniversitede aldığım desten dolayı	SNF27	1
	Kalıp bilgilerle	SNF32	1
	Kanunlardaki değişiklikleri takip edememe	SOS5	1
	Sadece kendi hakkımı biliyorum	SNF37	1
	Yeterli olmadığını düşünmüyorum		
		Kod	
Bilgi eksikliği	SNF2, SNF4, SNF7, SNF8, SNF11, SNF12, SNF13, SNF14, SNF15, SNF21, SNF24, SNF40, SOS7, SOS9, SOS10, SOS12, SOS18, SOS21, SOS22, SOS24, SOS25, SOS29, SOS33, SOS35	24	
Alınan eğitimden verim alamama	SNF19, SNF30, SNF40, SOS2, SOS6, SOS8, SOS21, SOS24, SOS26, SOS29	10	
Günlük yaşamla ilişkilendirememe	SNF10, SNF9, SOS17, SOS24	4	
İlgimi çekmeme	SNF6, SOS21, SOS25, SOS30	4	
Kulaktan dolma bilgilerle öğrenme	SNF1, SNF4, SNF40	3	
Sürü Psikolojisiyle hareket etme	SNF1	1	
İnsanlığa katkı sağlayamama	SOS32	1	

*Bazı öğretmen adayları birden fazla koda ifade belirttiği için kaynak toplamı katılımcı sayısından fazla olabilir.

Tablo 4 incelendiğinde “vatandaşlıkla ilgili konularda yeterlilik” teması altında 3 adet alt tema oluşturulmuştur. *Yeterli olduğunu düşünüyorum* alt teması altında en fazla oluşturulan kod 7 katılımcı cevabıyla *vatana bağlılık*, daha sonra sırasıyla 4 katılımcı cevabıyla *vatandaşlık haklarına önem verme*, 3 katılımcı cevabıyla *insanlarla bağ kurma birliktelik sağlama*, 3 katılımcı cevabıyla *ahlaki değerlere önem verme* 1 katılımcı cevabıyla *donanımlı olmaya önem verme*, 1 katılımcı cevabıyla *okul derslerinin yeterliliği*, 1 katılımcı cevabıyla *aileden alınan eğitim*dir. *Kısmen yeterli olduğunu düşünüyorum* alt teması altında en fazla oluşturulan kod 6 katılımcı cevabıyla *okuyarak geliştiriyorum* daha sonra sırasıyla 4 katılımcı cevabıyla *KPSS çalışmamdan dolayı*, 3 katılımcı cevabıyla *ailedir*. *Yeterli olmadığını düşünmüyorum* alt teması altında en fazla oluşturulan kod 24 katılımcı cevabıyla *bilgi eksikliği*, 10 katılımcı cevabıyla *alınan eğitimden verim alamama*, 4 katılımcı cevabıyla *günlük yaşamla ilişkilendirilememe*, 4 katılımcı cevabıyla *ilgimi çekmememe*, 3 katılımcı cevabıyla *kulaktan dolma bilgilerle öğrenme*, 1 katılımcı cevabıyla *sürü psikolojisiyle hareket etme*, 1 katılımcı cevabıyla *insanlığa katkı sağlayamamadır*. Bu doğrultuda, öğretmen adaylarının ifadelerine ilişkin dikkat çeken görüşlerden bazıları örnek olarak aşağıda belirtilmiştir:

Yeterli olduğunu düşünüyorum

Vatana bağlılık (zarar verecek faaliyette bulunmama, fayda sağlama)

“Bence yeterli olduğunu düşünüyorum. *Vatandaşlıkta en önemli husus devletini, vatanını, milletini bayrağını canı gönülden sevmektir. Ben de bu hususa dikkat ediyorum.*” (SNF3).

“T.C. vatandaşı olarak kendimi vatanıma, milletime bağlı bir birey olarak ülkem adına hizmet ettiğimi düşünmekteyim bu yüzden yeterli.” (SOS15).

Vatandaşlık haklarına önem verme

“Yeterli çünkü kişi hak ve hürriyetlerine önem vermeye çalışıyorum ve vatandaşlık görevlerimi yerine getirmeye çalışıyorum.” (SNF3).

“*Vatandaşlık hakkında yeterli bilgiye sahip olduğumu düşünüyorum gerektiğinde kendi haklarımı ve diğer insanların haklarını koruyabilirim.*” (SOS16).

Kısmen yeterli olduğunu düşünüyorum**Okuyarak geliştiriyorum**

“Orta düzeyde olduğumu düşünüyorum. Kendimi geliştirmek için okumaya araştırmaya devam ediyorum. Bu ülkenin vatandaşı olduğum için hak ve sorumluluklarımı öğrenmeye çalışıyorum.” (SNF35).

“Kısmen yeterli olduğunu düşünüyorum. Çünkü okuduğumuz kitaplar ve internet bilgilerimizi artırmamızda yardımcı oldu.” (SOS13).

KPPS çalışmamdan dolayı

“Vatandaşlık ile ilgili KPPS hazırlandığı süreçten beri bilgi konusunda yeterli olmaya başladım. Fakat hala yeterli olmadığı görüşündeyim.” (SNF27).

“Bu seneye kadar bu konuda yeterliliğim olduğunu düşünmüyorum. Ancak bu sene KPPS çalışmaya başlayınca bilmediğim birçok konu olduğunu öğrendim ve bu konuları öğrenmeye başladım.” (SNF33).

Yeterli olduğunu düşünmüyorum**Bilgi eksikliği**

“Vatandaşlıkla ilgili konularda maalesef yeterli olduğumu düşünmüyorum. Anayasayı bilmem bu yeterliliğimim nedenlerinden biri.” (SNF4).

“Gerek eğitim yetersizliği gerek kendi bilgi birikim eksikliğim kendimi yeterli görmüyorum.” (SOS21).

Sınıf ve Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına yöneltilen “ülkede vatandaşlık eğitimi ile ilgili derslerinizde ne tür etkinlikler yaparsınız?” sorusuna verilen cevaplar Tablo 5’te ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 5. Vatandaşlıkla ilgili derslerde yapılacak etkinliklere ilişkin bulgular

Tema	Kod		
Vatandaşlık Eğitimi ile İlgili Derslerde Yapılacak Etkinlikler	Drama	SNF1, SNF2, SNF6, SNF13, SNF14, SNF17, SNF20, SNF21, SNF23, SNF28, SOS1, SOS5, SOS7, SOS9, SOS11, SOS20, SOS21, SOS28, SOS29, SOS34	20
	Film, video, slayt	SNF2, SNF6, SNF11, SNF14, SNF20, SOS1, SOS9, SOS16, SOS19, SOS20, SOS26, SOS27, SOS29, SOS30, SOS34	15
	Günlük hayatla ilişkilendirme	SNF5, SNF8, SNF24, SNF25, SNF27, SNF29, SNF30, SNF39, SNF40, SOS14, SOS18, SOS21, SOS29	13
	Yaparak- Yaşayarak	SNF3, SNF4, SNF22, SNF34, SOS2, SOS4, SOS12, SOS15, SOS17, SOS20, SOS22, SOS23, SOS24	13
	Somutlaştırma	SNF5, SNF7, SNF8, SNF23, SNF26, SOS2, SOS7, SOS24, SOS26, SOS34	10
	Örnek olay	SNF2, SNF29, SNF35, SOS3, SOS17, SOS21, SOS29	7
	Çevresi ile farkındalık oluşturma	SNF9, SNF11, SNF15, SOS31, SOS33	5
	Anlatım Yöntemi	SOS13, SOS15, SOS18, SOS25, SOS32	5
	Yakından uzağa ilişkisi	SNF5, SNF12, SNF14, SOS2	4
	Beyin Fırtınası	SNF16, SOS17, SOS29, SOS30	4
	Tartışma	SOS17, SOS26, SOS30, SOS35	4
	Rol oynama	SNF7, SNF11, SOS29	3
	Soru cevap	SNF21, SOS22, SOS35	3
	Gezi	SOS2, SOS11	2
	D-Y kartları	SNF17	1
	Model olma	SOS10	1
	Gazete	SOS26	1
	Zihin haritaları	SOS20	1

*Bazı öğretmen adayları birden fazla koda ifade belirttiği için kaynak toplamı katılımcı sayısından fazla olabilir.

Tablo 5 incelendiğinde “vatandaşlıkla ilgili derslerde yapılacak etkinlikler” teması altında 18 adet kod oluşturulmuştur. En fazla oluşturulan kod 20 katılımcı cevabıyla *drama*, daha sonra sırasıyla 15 katılımcı cevabıyla *film, video, slayt*, 13 katılımcı cevabıyla *günlük yaşamla ilişkilendirme*, 13 katılımcı cevabıyla *yaparak-yaşayarak*, 10 katılımcı cevabıyla *somutlaştırma*, 7 katılımcı cevabıyla *örnek olay*, 5 katılımcı cevabıyla *çevresiyle farkındalık oluşturma*, 5 katılımcı cevabıyla *anlatım yöntemi*, 4 katılımcı cevabıyla *yakından uzağa ilişkisi*, 4 katılımcı cevabıyla *beyin fırtınası*, 4 katılımcı cevabıyla *tartışma*, 3 katılımcı cevabıyla *rol oynama*, 2 katılımcı cevabıyla *gezi*, 1 katılımcı *D-Y kartları*, 1 katılımcı cevabıyla *model olma*, 1 katılımcı cevabıyla *gazete*, 1 katılımcı cevabıyla *zihin haritaları*dır. Bu doğrultuda, öğretmen adaylarının ifadelerine ilişkin dikkat çeken görüşlerden bazıları örnek olarak aşağıda belirtilmiştir.

Drama

“Bu tür derslerde Drama’nın kullanılması etkili olacaktır.” SNF1

“İyi bir vatandaş yetiştirmek için sosyal aktivite olarak drama uygulanabilir.” SNF13

“Soyut bir derstir soyut dersi somutlaştırmak için drama yaptırırım.” SOS7

“Öğrencilerin yeterli vatandaş olabilmeleri için önemli şeyleri drama yöntemiyle canlandırarak anlatırdım.” SOS28

Film, video, slayt

“Eğitici film ve videolar izletirim.” (SNF6).

“Vatandaşlıkla ilgili video, film ve sunu izletirim. Böylelikle bu konuda çocuklarda farkındalık oluşturmuş olurum.” (SNF11).

“Etkinlik olarak iyi birey nasıl olunur? Bunu slayt ve video kullanarak öğrencilere kazandırmaya çalışırdım.” (SOS16).

“Görsel materyaller yani, slaytlara videolara ağırlık vererek somut olarak vatandaşlık öğretmeye çalışırım.” (SOS26).

Günlük hayatla ilişkilendirme

“Güncel konular ele alarak çocuğun neyin içinde olduğunu, ne hakkında bilgi sahibi olması gerektiğini, yaşadığı toplumun nasıl bir durumda olduğunu farkında olmasını sağlayacak etkinlikler yapılabılır.” (SNF9).

“Gerçek olaylar ile ilgili örnekler vermeye çalışırdım.” (SNF25).

“Dersi genelde güncel örneklerle, ya da yaşanan bir olayla hayatla ilişkilendirerek vatandaşlığı aktarmaya çalışırdım.” (SOS21).

Sınıf ve Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına yöneltilen “Türkiye’de eğitim hayatınız boyunca almış olduğunuz vatandaşlık eğitiminin yeterliliği hakkında düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna verilen cevaplar Tablo 6’da ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 6. Vatandaşlıkla ilgili alınan eğitimin etkililiğine ilişkin bulgular

Tema	Etkili	f	
Alınan Vatandaşlık Eğitimi Etkililiği	Kod		
	Eğitim hayatımız boyunca aldık	SNF5, SNF10, SOS18	3
	Verimli eğitim alma	SOS27, SOS32	2
	Donanımlı ebeveyn ve öğretmen sahip olma	SNF16,	1
		Etkili değil	
	Kod		
	Nitelikli eğitim verilmemesi	SNF13, SNF15, SNF22, SNF39, SNF40, SOS5, SOS13, SOS15, SOS17, SOS19, SOS20, SOS21, SOS22, SOS24, SOS28, , SOS29, SOS35	18
	Teorik öğretildiği için	SNF2, SNF4, SNF8, SNF18, SNF20, SNF26, SNF3,SNF21, SOS1, SOS2, SOS3, SOS14, SOS17, SOS20, SOS23, SOS31, SOS33, SOS34	18
	Ders saatinin yetersizliği	SNF6, SNF17, SNF19, SNF21, SNF23, SNF25, SNF28, SNF29, SNF32, SNF35, SNF36, SNF38, SOS8, SOS15	14
	Temelimiz sağlam değil	SNF4, SNF9, SNF11, SNF12, SNF14, SNF20, SNF34, SNF39, SNF40	9
	Öğretmenlerin konu hakkında yetersizliği	SNF27, SNF33, SOS6, SOS7, SOS8, SOS12, SOS22	7
	Gerçek hayatla uyumaması	SNF6, SNF11, SOS3, SOS17, SOS21, SOS29, SOS30,	7
	Ezbere dayalı olduğu için	SNF1, SNF3, SOS4, SOS10, SOS20, SOS26	6
	Dersin önemini ülkemizde kavranamaması	SNF24, SNF27, SNF37, SOS20	4
Konuların tekrara girmesi	SNF30, SNF31,	2	
Araştırma eksikliği	SOS2	1	

*Bazı öğretmen adayları birden fazla koda ifade belirttiği için kaynak toplamı katılımcı sayısından fazla olabilir.

Tablo 6 incelendiğinde “Alınan vatandaşlıkla eğitiminin etkililiği” teması altında 2 adet alt tema oluşturulmuştur. *Etkili* alt teması altında toplam 3 adet kod oluşturulmuştur. Bu alt tema altında en fazla oluşturulan kod 3 katılımcı cevabıyla *eğitim hayatımız boyunca aldık*, daha sonra sırasıyla 2 katılımcı cevabıyla *verimli eğitim alma*, 1 katılımcı cevabıyla *donanımlı ebeveyn ve öğretmene sahip olma*dır. Etkili değil alt teması adı altında toplam 10 kod oluşturulmuştur. Bu alt tema altında en fazla oluşturulan kod 18 katılımcı cevabıyla *nitelikli eğitim verilmemesi* ve yine 18 katılımcı cevabıyla *teorik öğretildiği için*, daha sonra sırasıyla 14 katılımcı cevabıyla *ders saatinin yetersizliği*, 9 katılımcı cevabıyla *temelimiz sağlam değil*, 7 katılımcı cevabıyla *öğretmenlerin konu hakkında yetersizliği*, 7 katılımcı cevabıyla *gerçek hayatla uyumaması*, 6 katılımcı cevabıyla *ezbere dayalı olduğu için*, 4 katılımcı cevabıyla *dersin önemini ülkemizde kavranamaması*, 2 katılımcı cevabıyla *konuların tekrara girmesi*, 1 katılımcı cevabıyla *Araştırma eksikliği*dir. Bu doğrultuda, öğretmen adaylarının ifadelerine ilişkin dikkat çeken görüşlerden bazıları örnek olarak aşağıda belirtilmiştir.

EtkiliEğitim hayatımız boyunca aldık

“İlköğretim 8. sınıftan bu zamana kadar vatandaşlık eğitimi alıyoruz.” (SNF5).

“Ortaokul döneminde vatandaşlık dersi olarak haftada iki saat olarak aldık. Lisede Millî güvenlik dersi olarak aldık.” (SNF10).

Verimli eğitim alma

“Vatandaşlık konusunda verimli bir şekilde eğitim verilmeye çalışılıyor.” (SOS27).

Etkili değilNitelikli eğitim verilmiyor

“Yeterli ve nitelikli bir eğitim verilmiyor. Şuana kadar aldığım dersler sınavı geçmek içindi.” (SOS24).

Teorik öğretildiği için

“Aldığımız vatandaşlık derslerinin pratik olmadığını tamamen teoriye dönük olduğunu derslerin sadece işlenmek için işlendiğini ifade edebilirim. Yani derslerin hayatımıza etkisi yok.” (SOS17).

Ders saatini yetersizliği

“İyi bir vatandaşlık eğitimi almadığımız rahatlıkla söyleyebilirim. Bunun en önemli nedenlerinden biri vatandaşlık ders saatinin az olmasıdır.” (SNF24).

“Dersler yetersiz, dersin içeriği çok ders saat sayısı azdır.” (SOS8).

Sınıf ve Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına yöneltilen “Türkiye’de verilen vatandaşlık eğitimine ilişkin önerileriniz nelerdir?” sorusuna verilen cevaplar Tablo 7’de ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 7. Vatandaşlık eğitimi ile ilgili önerilere ilişkin bulgular

Tema			
	Kod		
Vatandaşlık Eğitimi ile ilgili Öneriler	Günlük hayatla uyuşan vatandaşlık eğitimi verilmeli	SNF5, SNF7, SNF8, SNF9, SNF17, SNF21, SNF22, SNF25, SNF28, SNF31, SNF39, SNF40, SOS17, SOS21, SOS24, SOS26, SOS30	17
	Uygulamalı vatandaşlık eğitimi verilmeli	SNF3, SNF4, SNF18, SNF19, SNF20, SNF25, SNF39, SOS2, SOS7, SOS17, SOS20, SOS23, SOS26, SOS34	13
	Kalıcı ve etkili vatandaşlık eğitimi verilmeli	SNF11, SNF18, SNF19, SNF22, SNF23, SNF31, SNF36, SNF37, SNF38, SOS28, SOS29, SOS33	12
	İnsanların sahip oldukları hakları kavrayan vatandaşlık eğitimi verilmeli	SNF2, SNF29, SNF33, SNF35, SNF39, SNF40, SOS1, SOS6, SOS25, SOS32	10
	Bu dersin önemi kavrayacak vatandaşlık eğitimi verilmeli	SNF10, SNF12, SNF14, SNF15, SNF30, SOS3, SOS12, SOS27, SOS29, SOS33	10
	Vatandaşlık eğitimi ders saatinin artırılması	SNF21, SNF24, SNF27, SOS5, SOS8, SOS9, SOS12, SOS29, SOS33, SOS35	9
	Vatandaşlık eğitimi daha küçük yaşlardan başlanarak verilmeli	SNF31, SNF38, SOS12, SOS14, SOS15, SOS18	6
	Daha modern yöntem ve tekniklerle vatandaşlık derslerinin işlenmesi	SNF26, SNF30, SOS4, SOS8, SOS11, SOS12	6
	Pratik bilgiler içeren vatandaşlık eğitimi verilmeli	SNF7, SNF8, SNF13, SOS1, SOS4	5
	Konun uzmanları tarafından vatandaşlık eğitimi verilmeli	SNF12, SNF24, SNF36, SOS10	4
	Ezbere dayalı olmayan vatandaşlık eğitimi verilmeli	SNF3, SNF34, SOS21, SOS26	4
	Bireyi temel alan vatandaşlık eğitimi verilmeli	SNF1, SNF5, SOS16, SOS23	4
	İhtiyaçlarımız doğrultusunda vatandaşlık eğitimi verilmeli	SNF6, SOS12, SOS32	3
	Hoşgörü temelli vatandaşlık eğitimi verilmeli	SNF9	1
	Diğer derslerle ilişkilendirilmeli	SOS8	1
	Vatandaşlık eğitimi üzerine çok fazla çalışmalar yapılmalı	SNF35	1

*Bazı öğretmen adayları birden fazla koda ifade belirttiği için kaynak toplamı katılımcı sayısından fazla olabilir.

Tablo 7 incelendiğinde “Vatandaşlık eğitimi ile ilgili öneriler” teması altında 16 adet kod oluşturulmuştur. En fazla oluşturulan kod 17 katılımcı cevabıyla *günlük hayatla uyuşan vatandaşlık eğitimi verilmeli*, daha sonra sırasıyla 13 katılımcı cevabıyla *uygulamalı vatandaşlık eğitimi verilmeli*, 12 katılımcı cevabıyla *kalıcı ve etkili vatandaşlık eğitimi verilmeli*, 10 katılımcı cevabıyla *insanların sahip oldukları hakları kavrayan vatandaşlık eğitimi verilmeli*, 10 katılımcı cevabıyla *bu dersin önemi kavrayacak vatandaşlık eğitimi verilmeli*, 9 katılımcı cevabıyla *vatandaşlık eğitimi ders saatinin artırılması*, 6 katılımcı cevabıyla *vatandaşlık eğitimi daha küçük yaşlardan başlanarak verilmeli*, 6 katılımcı cevabıyla *daha modern yöntem ve tekniklerle vatandaşlık derslerinin işlenmesi*, 5 katılımcı cevabıyla *pratik bilgiler içeren vatandaşlık eğitimi verilmeli*, 4 katılımcı cevabıyla *konunun uzmanları tarafından vatandaşlık eğitimi verilmeli*, 4 katılımcı cevabıyla

ezbere dayalı olamayan vatandaşlık eğitimi verilmeli,4 katılımcı cevabıyla *bireyi temel alan vatandaşlık eğitimi verilmeli*, 3 katılımcı cevabıyla *ihtiyaçlarımız doğrultusunda bir vatandaşlık eğitimi verilmeli*,1 katılımcı *D-Y boşgörü temelli vatandaşlık eğitimi verilmeli*, 1 katılımcı cevabıyla *diğer derslerle ilişkilendirilmeli*, 1 katılımcı cevabıyla *vatandaşlık eğitimi üzerine çok fazla çalışmalar yapılmalıdır*. Bu doğrultuda, öğretmen adaylarının ifadelerine ilişkin dikkat çeken görüşlerden bazıları örnek olarak aşağıda belirtilmiştir.

Günlük hayatla uyuşan vatandaşlık eğitimi verilmeli

“Bilgiler daha anlamlı hale getirilmeli, anlatılanlar havada kalmamalı. Günlük hayatta karşılaşılabileceğimiz bilgiler verilmeli.” (SNF8).

“Verilen vatandaşlık eğitimi günlük hayatla ilişkili olmalı.” (SNF9).

Uygulamalı vatandaşlık eğitimi verilmeli

“Yaparak yaşayarak öğrenciler eğitime dâhil edilmeli. Sınıflarda uygulamalar yapılmalı.” (SOS17).

“Bu derste somutta aktarım yapılmalı. Öğrencilere yaparak yaşayarak davranış kazandırma amaçlanmalıdır.” (SNF18).

Kalıcı ve etkili vatandaşlık eğitimi verilmeli

“Türkiye’de verilen vatandaşlık eğitimini yetersiz buluyorum. Vatanın önemi üzerinde daha fazla durulmalı vatandaşların ülkesi ve devleti için daha fazla çalışıp çabalamasının önemi kavratılmalı. Daha etkili ve kaliteli bir eğitim verilmelidir diye düşünüyorum.” (SOS33).

“Vatandaşlık eğitimi üzerine daha etkili bir program yapılması gerektiğini düşünüyorum.” (SNF23).

İnsanların sahip oldukları hakları kavratan vatandaşlık eğitimi verilmeli

“Sahip oldukları görev ve sorumlulukları bilen vatandaşlar yetiştirilmelidir.” (SOS25).

“Öğrencilerimiz haklarını bilen bireyler olarak yetiştirmememiz gerektiğini düşünüyorum.” (SNF2).

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Günümüzde toplumlar, çağdaş uygarlık seviyesine ulaşabilmek için modern dünyaya ayak uydurabilen, farkındalığı yüksek (Gibson ve ark., 2008) çözüm üretebilen, bilim ve teknolojinin sunduğu imkânlardan yararlanabilen aktif vatandaşlara ihtiyaç duymaktadır. Etkili vatandaşların yetiştirilmesinde aileye büyük sorumluluklar yüklenmiş olsa da bu sorumluluğun önemli bir kısmını okullar üstlenmektedir. Okullarda bu eğitimi temel seviyede verme görevi sınıf öğretmenleri ve sosyal bilgiler öğretmenlerine aittir. Bu nedenle ileride hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersinin öğretiminden sorumlu olacak ve bu eğitimi verecek olan sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenleri adaylarının vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi hakkındaki görüşleri önemli bir noktayı oluşturmaktadır.

Yapılan bu çalışmada elde edilen bulgular neticesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Öğretmen adaylarının çoğunluğu vatandaşlık tanımı yaparken aidiyet, hak, sorumluluk, görev, hürriyet ve bağlılık kavramlarına vurgu yapmışlardır. Öğretmen adaylarının verdikleri cevaplar konu hakkındaki bakış açılarının sınırlılığı ortaya koymaktadır. Bu durum Yiğit’in (2017) sosyal bilgiler öğretmen adaylarının vatandaşlık algısını belirlemeye çalıştığı araştırmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Öğretmen adaylarının vatandaşlık eğitimiyle ilgili kullandıkları kaynakları daha çok internet siteleri, KPSS kaynakları, ders kitapları ve anayasa oluşturmaktadır. Yiğit (2017) sosyal bilgiler öğretmen adayları ile ilgili yapmış olduğu araştırmasında, öğretmen adaylarının vatandaşlık ile ilgili en sık yararlandıkları kaynaklar arasında “sosyal medya” ve “internet” sonucuna ulaşmıştır. Yapılan araştırmamızda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Buradan hareketle bilgi ve iletişim teknolojilerinin hız kazandığı günümüzde bireylerin gerek günlük yaşamlarında gerekse okul hayatında önemli bir yere sahip olan teknolojik araçlardan yararlanılması tezini ortaya koymaktadır. Sosyal medya ve internet kullanımına yönelik teknolojinin gücünden yararlanılması bilgi edinmeye ve ders başarısına olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Öğretmen adaylarının vatandaşlıkla ilgili konularda çoğunlukla kendilerini yetersiz olarak gördükleri göze çarpmaktadır. Yetersiz gören öğretmen adaylarının çoğunluğu bu yetersizliklerinin

vatandaşlık haklarını ve hukuki kuralları bilmemelerinden (bilgi eksikliğinden), aldıkları eğitimden verim alamadıklarından ve gördükleri vatandaşlık eğitiminin günlük yaşamla ilişkilendiremediğinden kaynakladığını söylemişlerdir. Benzer şekilde Çermik, Çalışoğlu ve Tahiroğlu (2016) ve Ceylan (2014)'ın yaptıkları çalışmalarda öğretmenlerin vatandaşlık konularında kendilerini yetersiz gördükleri sonucuna ulaşmışlardır. Yine öğretmen adaylarının bir kısmı kendilerini kısmen yeterli hissederken çok az bir kısmı kendini yeterli görmektedir. Kısmen yeterli görenler bu eksiklerini KPSS çalışmalarıyla ve okuyarak kapatmaya çalıştıklarını dile getirmişlerdir. Yeterli görenler ise bu yeterliliklerinin nedenlerini; vatana bağlı kalarak zarar verecek faaliyetlerde bulunmadan uzak durma, vatani karşılıksız gönülden sevme, insanlarla bağ kurma ve birliktelik sağlamak için gösterdikleri çabadan kaynaklandığını vurgusunu yapmışlardır. Yani kişisel çaba, ilgi ve vatan sevgisi nedeniyle kendilerini geliştirdiklerini belirtmişlerdir. Vatandaşlık dersi konularının somut yöntemlerle içselleştirilmediğinden dolayı ve verilen eğitimin ciddi bir şekilde önemsenmemesi, yüzeysel veriliyor olmasından dolayı dersin başarıya ulaşmamasında etkili olduğu düşünülmektedir. Bunun için dersin öğrencilerin aktif bir şekilde katılımını sağlayacak etkinlik temelli uygulamaya dönük olarak verilmesi bu sorunu ortadan kaldırmada etkili olabilir (Er, Ünal ve Özmen, 2013; Sadık ve Sarı, 2012; Yigittir, 2007).

Öğretmen adayları vatandaşlık eğitimiyle ilgili derslerinde daha çok dramadan, günlük hayatla ilişkilendirmeye yönelik etkinliklerden, somutlaştırmaya yönelik etkinliklerden, film ve videolardan yararlanacaklarından bahsetmişlerdir. Öğrencilerin vatandaşlık eğitimi ile ilgili derslerde kazanımlara ulaşabilmeleri için öğrenme öğretme sürecine aktif bir şekilde katılmalarını sağlayacak günlük hayatla ilişkili somut yöntemlerin kullanılması gerektiği yapılan çalışmada tespit edilmiştir. İnsan hakları eğitiminde yaratıcı dramın yöntem olarak kullanıldığı sınırlı sayıda araştırmada, insan hakları eğitiminin kazanımlarına ulaşıldığını görmek mümkündür (Ulubey ve Gözütok, 2015; Kaya, 2002). Buradan hareketle gerek alanyazında drama ve diğer yöntemlerin kazanımlara ulaşması noktasında gerekse yapılan çalışmada drama ve diğer yöntemlerin öğrencilerin derse katılmalarını aktif bir şekilde sağlayacağı, öğrencilerin bilgilerini kalıcı kılacağı ve dersi ilgi çekici hale getireceğinden dolayı vatandaşlık eğitimi gibi derslerde kullanılmasının yararlı ve gerekli olacağı düşünülmektedir.

Öğretmen adaylarının çoğunluğu eğitim hayatları boyunca aldıkları vatandaşlık eğitiminin etkililiğinin yetersiz olduğuna dikkat çekmişlerdir. Buna etki eden nedenleri dile getirirken birçoğu gerçek hayatla uyuşan bir eğitim alamadıklarını, nitelikli eğitim verilmediğini, ders saatinin yetersiz olduğunu, uygulamalar yapılmayarak teorik olarak öğretim yapıldığını ve sağlam bir temel atılmadığını belirtmişlerdir. Kondu ve Sakar (2013) vatandaşlık eğitimi verme amacı taşıyan derslerin saatinin arttırılması ve etkinliklere daha fazla yer verilmesinin bu derslerin konularının öğrenciler tarafından daha çok içselleştirilmesinde etkili olacağını ifade etmektedir. Yapılan birçok araştırma, vatandaşlık eğitimine yönelik verilen derslerin amaçlarına yeterince ulaşamadığını ortaya koyar niteliktedir (Arıkan, 2002; Güdücü, 2008; Güven, 2010; İnan, 2005; Kıvanç, 2003; Toraman, 2012; Uyangör, 2007, Ulubey ve Gözütok, 2015). Vatandaşlık eğitimine yönelik derslerin amacına ulaşmamasının nedeni olarak birçok araştırmada öğrenme ortamlarının öğrenciyi aktif hale getirecek şekilde düzenlenmemesi; ders sürecinde düz anlatım, soru cevap ve tartışma gibi yöntemlerin ağırlıklı olarak kullanılması ve diğer yöntemlerle anlatımın zenginleştirilmemesi gösterilmektedir (Arıkan, 2002; Aydeniz, 2010; Candan, 2006; Çıplak, 2002; Dolanbay, 2011; Güdücü, 2008; Karaman-Kepenekçi, 2005; Kıvanç, 2003; Özbek, 2004; Topper, 2007; Uyangör, 2007). Ayrıca Vatandaşlık dersine yönelik öğrencilerde olumlu tutumların oluşturulması da son derece önem arz etmektedir. Nitekim insanları harekete geçiren ve onları davranışlara yönelten temel unsur benimsemiş oldukları tutumlardır. Bu

bağlamda vatandaşlık dersine yönelik öncelikli olarak öğrencilere olumlu bir tutumun kazandırılması gerekmektedir. Bu bağlamda farklı türden öğretim materyallerinden faydalanılarak ders sürecinin zenginleştirilmesi gerekmektedir. Topkaya ve Şimşek (2015) tarafından ortaya konulan çalışmada eğitici çizgi romanlar aracılığıyla işlenen vatandaşlık dersine yönelik öğrencilerin olumlu bir tutuma sahip oldukları saptanmıştır.

Vatandaşlık eğitimiyle ilgili öneride bulunmaları istenen öğretmen adaylarının çoğunluğunun önerileri şu şekildedir; Günlük hayatla uyuşan, kalıcı, etkili bir vatandaşlık eğitiminin verilmesi ile beraber bu eğitimin uygulamalı bir şekilde olması gerektiğini ve bu dersin önemini kavratacak bir vatandaşlık eğitiminin verilmesinin yerinde olacağını belirtmişlerdir.

Bu sonuçlara göre, vatandaşlık eğitimi temelli derslerin ders saatlerinin arttırılması; ders içeriklerinin vatandaşlık becerilerinin geliştirilmesinde daha etkili olacak şekilde düzenlenmesi; derslerin işleme sürecinde, öğrenci merkezli öğretim yöntem ve tekniklerinden daha çok yararlanılması; vatandaşlık becerilerinin geliştirilmesinde sınıf dışı etkinlikler, dırama, örnek olay incelemesi, gözlem, görüşme gibi etkinliklerin gerçekleştirilmesi; vatandaşlık eğitiminin önemine dikkat çekecek çalışmaların arttırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acun, İ., Demir, M., & Göz, N. L. (2010). Öğretmen adaylarının vatandaşlık yeterlilikleri ile eleştirel düşünme becerileri arasındaki ilişki. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 107-123.
- Arıkan, F. (2002). *Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersi eğitim programının öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Aydeniz, D. (2010). *İlköğretim 4. 5. sınıf sosyal bilgiler dersinin insan hakları ve demokrasi eğitimindeki işlevselliği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (17 b.). Ankara: Pegem.
- Candan, R. (2006). *İlköğretim 2. kademe 7. ve 8. sınıfta okutulan vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersinin öğretimi ve öğretiminde karşılaşılan güçlükler (Ardahan Örneği)*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Ceylan, Ş. (2014) Okul öncesi öğretmenlerinin dünya vatandaşlığı eğitimi ile ilgili görüşleri, *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 7(1), 78-93.
- Creswell, J. W. (2016). *Araştırma deseni, nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. S. B. Demir (Çeviri edt.). Ankara: Eğiten Kitap.
- Çermik, F., Çalışoğlu, M., & Tahiroğlu, M. (2016). Sınıf öğretmenlerinin küresel vatandaşlık eğitimi ile ilgili görüşlerinin incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 11(3), 775-790.
- Çıplak, A. (2002). *İlköğretim 7 ve 8. sınıf vatandaşlık ve insan hakları eğitimi ders programlarının değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Dolanbay, H. (2011). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programında öğrenim gören öğretmen adaylarının insan hakları ve demokrasi dersinin işlenişine ilişkin görüşleri*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Er, H., Ünal, F., & Özmen, C. (2013). 8. sınıf vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersinin 4. sınıfa alınmasına ilişkin görüşler üzerine bir araştırma. *International Journal of Social Science*, 6(8), 179-196.
- Ersoy, A. F. (2016). Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenleri ve öğrencilerinin algısı. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, 17(3), 67-83. doi: 10.17679/iuefd.17345163
- Gibson, K.L, Rimmington G.M. & Landwehr-Brown M. (2008). Developing Global Awareness and Responsible World Citizenship With Global Learning, *Roeper Review* 30(2), 11-23.
- Güdücü, H. S. (2008). *İlköğretim programlarında yer alan vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersine ilişkin öğretmen algısına yönelik Manisa örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Güven, S. (2010). *İlköğretim birinci kademe vatandaşlık eğitimi üzerine bir durum çalışması*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Hoge, J. D. (2002). Character education, citizenship education, and the social studies. *The Social Studies*, 93(3), 103-108. doi: 10.1080/00377990209599891
- İbret B. Ü. & Avcı. E. K. (2017). *Sosyal bilgiler öğretiminde kimlik algısı*. R. Turan ve H. Akdağ (Ed.). Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar III (38-53). Ankara: Pegem Akademi.

- İnan, K. (2005). *İlköğretim 7. sınıf vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersi öğretim programında ifadesini bulan temel hak ve özgürlüklerin kazanılma düzeyi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kan, Ç. (2009) Sosyal bilgiler eğitiminde küresel vatandaşlık, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 25-30.
- Kara, C., Topkaya, Y. ve Şimşek, U. (2012). Aktif vatandaşlık eğitiminin sosyal bilgiler programındaki yeri. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 4(3), 147-159.
- Karaman-Kepekçi, Y. (2008). Eğitimciler için insan hakları ve vatandaşlık. Ankara: Ekinoks Yayınları.
- Kaya, M. (2002). *Polisin insan hakları eğitiminde yaratıcı drama yönteminin kullanılması*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kıvanç, Ö. (2003). *İlköğretim insan hakları eğitimi sürecinin Avrupa Konseyi insan hakları eğitimi çerçevesinde öğretmenler tarafından değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Kondu, Z., & Sakar, T. (2013). Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersi niçin verilir?. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 49-60.
- Köksal, H. (2007) İlkçağda Vatandaşlık Eğitimi Olarak Tarih Öğretimi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1), 271-278.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. S. Turan (Çeviri Ed.), Ankara: Nobel.
- Özbek, R. (2004). *Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi ders amaçlarının gerçekleştirme düzeyi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Patrick, J. J. (2003). Essential elements of education for democracy: What are they and why should they be at the core of the curriculum in schools? <http://www.civiced.org/pdfs/EEOEforDemocracy.pdf> adresinden 25.09.2017 tarihinde alınmıştır.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma değerlendirme yöntemleri*. M. Demir ve S. B. Demir (Çeviri Ed.), Ankara: Pegem Akademi.
- Sadık, F. & Sarı, M. (2012). Çocuk ve demokrasi: ilköğretim öğrencilerinin demokrasi algılarının metaforlar aracılığıyla incelenmesi. *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi*, 1(1), 48-62.
- Şimşek, U., Küçük, B., & Topkaya, Y. (2012). Ideologic basics of educational policies in republican period. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(4), 2809-2823.
- Toraman, Ç. (2012). *İlköğretim 8. sınıf vatandaşlık ve demokrasi eğitimi ders programının değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Toper, T. (2007). *İlköğretim ikinci kademe demokrasi eğitimi: ikinci kademe öğretmenlerinin demokratik tutum ve davranışları sergileme düzeyleri (Kars ili örneği)*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kafkas Üniversitesi, Kars.
- Topkaya, Y. (2016). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin değer aktarım yaklaşımları hakkındaki görüşlerine ait nitel bir çalışma. *Abi Eran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 637-652.
- Topkaya, Y. & Coşkun, K. (2016). Küresel vatandaşlık bilinci üzerinde sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlerin etki boyutu. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 238-252.
- Topkaya, Y., & Şimşek, U. (2015). Impact of instructional comics on the attitudes towards citizenship and democracy education. *Journal of Computer and Education Research*, 3(6), 152-167.
- Uğurlu, C. T. (2011). Avrupa birliği ülkelerinde ve Türkiye’de vatandaşlık eğitimi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(37), 153-169.
- Ulubey, Ö. & Gözütok, F. (2015). Yaratıcı drama ve diğer etkileşimli öğretim yöntemleri ile geleceğin vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimi. *Eğitim ve Bilim*, 40 (182), 87-109.
- Uyangör, N. (2007). *İlköğretim 7. sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Programının değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Üstündağ, T. (1997). *Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersinin öğretiminde yaratıcı dramının erişiyeye ve derse yönelik öğrenci tutumlarına etkisi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yiğit, E.Ö. (2017). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının gözünden vatandaşlık ve türk vatandaşlığı, *İlköğretim Online*, 16(2), 406-427.
- Yiğittir, S. (2007). “İlköğretim 7. Sınıf vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersinin gerçekleştirme düzeyi ile ilgili öğrenci görüşleri”. *Milli Eğitim Dergisi*. Sayı:173.

Citation Information

Şimşek, U., Tıkman, F., Yıldırım, E. & Şentürk, M. (2017). Sosyal Bilgiler ve Sınıf Eğitimi Öğretmen Adaylarının Gözünden Vatandaşlık Eğitimi: Nitel Bir Çalışma. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 913-925.